

بررسی تأثیر ترجمه هایکو بر ظهور هایکو در ادبیات فارسی

فاطمه پرهام^{۱*}، میعاد جهاننغ^۲

چکیده

ترجمه آثار ادبی، چه در نظم و چه در نثر، همواره نقش مؤثری در تغییر و تحول ادبیات ملی کشورها ایفا کرده است. هدف پژوهش حاضر نیز مطالعه تطبیقی هایکوی ترجمه‌ای و هایکوی ایرانی است و درصدد پاسخ به این پرسش است که آیا هایکوهای ایرانی (سروده‌شده به فارسی) از منظر ویژگی‌های ادبی، متأثر از هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی هستند یا خیر؛ بدین منظور، نخست مدل تلفیقی ارزیابی هایکو برای این پژوهش تدوین شد؛ سپس ۱۵۰ هایکوی انگلیسی و ۱۵۰ ترجمه متناظر با آن‌ها طبق این مدل ارزیابی شدند و ویژگی‌های هایکوهای ترجمه‌شده مشخص شد. در مرحله بعد، ۱۰۰ هایکوی ایرانی نیز طبق همین مدل ارزیابی شدند و ویژگی‌های هایکوهای ترجمه‌ای و هایکوهای ایرانی با یکدیگر مقایسه شد تا وجوه اشتراک و افتراق آن‌ها مشخص شود. نتایج پژوهش نشان داد که هایکوهای ایرانی به دو نوع قابل تفکیک هستند: نوع اول متأثر از هایکوی ترجمه‌ای و دارای ویژگی‌های کلاسیکی است که ریشه در فرهنگ ژاپنی دارد و نوع دوم هایکوی اصالتاً ایرانی است که ریشه در فرهنگ ایرانی دارد و دارای هویتی مستقل است.

واژه‌های کلیدی: تأثیر ترجمه، هایکوی ایرانی، هایکو ترجمه‌ای، هایکوی انگلیسی، ادبیات تطبیقی و ترجمه

۱. استادیار مطالعات ترجمه، گروه مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
parham@atu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات ترجمه، گروه مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
jahantigh.meead@gmail.com

۱. مقدمه

هایکو یکی از انواع کوتاه متون نظم ژاپنی است. از منظر تاریخی، این ژانر خاص از نظم ژاپنی، در قرن شانزدهم میلادی ظهور پیدا کرده است. هایکو ویژگی‌های بلاغی خاص و مشخصی دارد؛ از جمله اینکه شعری هفده‌هجایی است که در سه خط، با الگوی پنج-هفت-پنج، تنظیم شده است؛ به فصلی خاص اشاره دارد و یکپارچه‌شدن شاعر و طبیعت را در لحظه‌ی حال به تصویر می‌کشد. امروزه هایکو در زبان‌های مختلف دنیا از جمله فارسی و انگلیسی موجود است؛ در سرتاسر دنیا شناخته شده است و شاعران بزرگ و نامدار بسیاری در جهان از آن تأثیر پذیرفته‌اند. محبوبیت هایکو و نشر ترجمه‌های متعدد از این ژانر خاص، سبب شکل‌گیری انواع مختلفی از شعر کوتاه تحت عنوان هایکو شده است. یکی از حوزه‌های ادبیات تطبیقی بررسی تأثیر ترجمه‌ی این ژانر ادبی در زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف است.

۲. هدف پژوهش

کتاب‌های تالیفی و ترجمه‌شده‌ی بسیاری وجود دارند که با عنوان هایکو منتشر شده‌اند و تنها ویژگی مرتبط آن‌ها با هایکو این است که صرفاً از قانون سه‌خطی تبعیت می‌کنند. از یک‌سو، ترجمه‌پذیری و حفظ ویژگی‌های خاص هایکو در این ترجمه‌ها هنوز نامعلوم است و از سوی دیگر، با افزایش تعداد کتب تالیفی منتشرشده با عنوان هایکوی فارسی، ضروری است تأثیر ترجمه بر ظهور این ژانر خاص در ادبیات فارسی مورد بررسی قرار گیرد؛ بنابراین، هدف مقاله حاضر بررسی ترجمه‌ی ویژگی‌های کلاسیک هایکوی انگلیسی در برگردان به فارسی و با توجه به ظرفیت‌های زبان فارسی است؛ همچنین این مقاله درصدد است تا تأثیرپذیری هایکوهای سروده‌شده در زبان فارسی را از هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی مورد بررسی قرار دهد.

۳. پیشینه انتقادی تحقیق

۳-۱. ترجمه شعر هایکو

ماهیت خاص متون نظم، ترجمه‌ی آن‌ها را چالش‌برانگیز می‌کند (Jones 2011b: 117). در اینجا وظیفه مترجمان در تقلید محض از بُعد معنانشناختی و نظم شعر مبدأ، یا اختیار و آزادی عمل آن‌ها برای بازآفرینی خلاقانه، به وضوح مشخص نیست (Jones 2011b: 118). رویکرد اول، به تعبیر درآیدن^۱، به رقصیدن روی بند با پاهای در غل‌وزنجیر می‌ماند (Jones 2011b: 118) و رویکرد دوم بدین معناست که مهم، کیفیت

شعر مقصد است و در نتیجه مترجم باید در ترجمه شعر مبدأ، بر خلاقیت تمرکز کند و نه تقلید (Folkart 2007: 430). همین دشواری و ابهام در ترجمه شعر و اثرگذاری آن بر جهان واقعی است که به زعم جونز^۱ (2011a: 4-7) جایگاه فرهنگی والایی به شعر بخشیده است و سرمایه نمادین آن را اعلا کرده است.

بوآس-بی‌یر^۲ (2009: 194) رابطه میان شعر مبدأ و مقصد را به سه شکل ترسیم می‌کند: شکل نخست، تبدیل شعر به نثر است^۳ که ویژگی‌های معناساختی شعر مبدأ را حفظ می‌کند؛ اما از ویژگی‌های شعری به‌ناچار صرف‌نظر می‌کند و هدف اصلی آن یاری کردن خوانندگان مقصد برای درک بهتر معنای شعر مبدأ است؛ شکل دوم، اقتباس^۴ است که در فرایند ترجمه، ویژگی‌های معناساختی شعر مبدأ را یا تغییر می‌دهد و یا حذف می‌کند؛ همچنین برای حفظ ویژگی‌های شعری مبدأ تلاش می‌کند؛ اما گاهی به بهای توجه به ذائقه مخاطب مقصد، این ویژگی‌ها را نیز فدا می‌کند. این نوع از شعر ترجمه‌ای را گاهی اثری می‌دانند که به‌کل متعلق به جهان مقصد است و در آن بسته‌وگریخته به منابع زبان و جهانی دیگر اشاراتی شده است؛ شکل سوم رابطه میان شعر مبدأ و مقصد را بوآس-بی‌یر بازآفرینی^۵ می‌نامد. این نوع ترجمه تلاش می‌کند ویژگی‌های معنایی و شعری را توأمان بازآفرینی کند و در این دسته‌بندی سه‌گانه، دشوارترین نوع ترجمه به شمار می‌آید (2009: 196-194). به عقیده جونز (2011b: 118) ترجمه شعر در غرب بیشتر گرایش به بازآفرینی دارد و بیشتر پژوهش‌های منتشرشده در حوزه ترجمه شعر در غرب به این شکل از ترجمه پرداخته‌اند.

هولمز^۶ (1988: 25-27) نیز در بررسی الگوهای ظاهری در ترجمه شعر، به سه رویکرد مختلف اشاره می‌کند: رویکرد نخست را تقلیدی^۷ می‌نامد که صورت شعر مبدأ را بازتولید می‌کند؛ بدون هیچ تضمینی برای بازتولید قدرت اثرگذاری شعر؛ رویکرد دوم را قیاسی^۸ می‌نامد که الگوی ظاهری مشابهی را از زبان مقصد برمی‌گزیند و جایگزین صورت شعر مبدأ می‌کند و رویکرد آخر اندام‌وار^۹ یا صورت مشتق از

1. Francis R. Jones
2. Jean Boase-Beier
3. Prose rendering
4. Adaptation
5. Recreative translation
6. James S. Holmes
7. Mimetic
8. Analogic
9. Organic

محتواست. در این رویکرد ترجمه با ساخت‌مایه معنایی آغاز می‌شود و این بن معنایی، هم‌زمان با پیشروی ترجمه، شکل شعری منحصر به خود را پیدا می‌کند. انتخاب الگوی شعری مناسب در ترجمه، به تناسب نوع شعر، چالش‌های ترجمه را بیش‌و کم می‌کند. در ترجمه قالب شعری هایکو که موضوع پژوهش حاضر است، نیز چالش برگردان صورت شعر به جدیت مطرح است و موضوع کاوش‌های متعدد نیز بوده است. قالب شعری هایکو در گذر قرن‌ها در ژاپن اندک‌اندک ظهور کرده و به جزء جدایی‌ناپذیر فرهنگ و ادبیات ژاپنی مبدل شده است (McCarty 2008: 61)؛ اما تا اواخر قرن نوزدهم لفظ «هایکو» در اشاره به این قالب شعری وجود نداشته و شیکی^۱، شاعر ژاپنی، برای بار نخست، لفظ «هایکو» را برای توصیف این نوع شعر به کار بسته است (Giroux 1974). شیکی ویژگی‌های متنوعی را به این قالب شعری اضافه کرده و گستره موضوعی و محتوایی آن را بسط داده است (Giroux 1974). یاسودا^۲ (1957: 3) تأکید دارد که در تعریف شعر هایکو نباید صرفاً به ویژگی‌های ظاهری بسنده کرد؛ تعریفی جامع از هایکو، باید روح و جلوه حیات‌بخش آن را نیز به تصویر بکشد. تعریف ژيرو^۳ از هایکو، الزامات یاسودا را مد نظر قرار داده است. طبق این تعریف، هایکو شعری هفده‌هجایی است که در سه خط پنج-هفت-پنج‌هجایی تنظیم شده است، به فصلی خاص اشاره دارد و یکپارچه‌شدن شاعر و طبیعت را به نمایش می‌گذارد (1974: 25). در زبان ژاپنی، ۱۷ هجا، عددی ایدئال برای هایکو به شمار می‌رود (92)؛ چراکه به گفته یاسودا (1957: 39)، هدف تمام هایکوها، انتقال لحظه است. بنابه محدودیت‌های فیزیکی، مدت زمان لحظه هایکو، به‌بلندای یک نفس کشیدن است؛ به عبارت دیگر، لحظه یکی‌شدن، شهود و تمرکز ذهن، فقط به اندازه یک نفس طول می‌کشد. ژاپنی‌ها معتقدند که به‌لحاظ کوتاهی، هایکو رتبه نخست را در میان انواع شعر در جهان دارد (Giroux 2).

ژيرو (29-30) در باب تاریخ ترجمه هایکو این نکته را دارای اهمیت می‌داند که با هموارشدن مسیر ورود غرب به ژاپن در سال ۱۸۶۸، هایکو توجه مسافران انگلیسی‌زبان را به خود جلب کرد؛ تا آنجا که مقالات متعددی در مورد ماهیت و ساختار هایکو به زبان انگلیسی منتشر شد و نشریات و شعرنامه‌های بسیاری در زبان انگلیسی به صورت اختصاصی به شعر هایکو پرداختند.

در تاریخ ادبیات فارسی نیز هایکو و ترجمه آن جایگاه ویژه دارد. ترجمه‌های فارسی هایکو عموماً از یک زبان میانجی مانند انگلیسی یا آلمانی صورت گرفته

1. Masaoka Shiki
2. Kenneth Yasuda
3. Joan Giroux

است (حسنوندی ۱۳۹۳: ۴۱). شواهد تاریخی حاکی از این است که نخستین مترجم ایرانی هایکو شاملو بوده است (حسنوندی و دیگران ۱۳۹۳). نوذری (۱۳۹۰: ۹) نیز این موضوع را تأیید می‌کند و در کتاب *نوشتار هایکو*، اولین ترجمه هایکو به زبان فارسی را به هایکوهایی که شاملو در کتاب *آهنگ‌های گمشده* منتشر کرده است منتسب می‌کند. *دایره‌المعارف ایرانیکا* (Witte 2011, para. 3) نیز همین امر را تأیید می‌کند. به‌گفته حسنوندی و دیگران (۱۳۹۳: ۲۰) در سال‌های اولیه دهه ۱۹۶۰، فیاد، ترجمه برخی از اشعار کوتاه ژاپنی را در مجله *آرش* به چاپ رساند و بعد از آن، ترجمه اشعار هایکو در مجلات ادبی به‌وفور به چشم می‌خورد که باعث آشنایی بیشتر فارسی‌زبانان با هایکوی ژاپنی شد. سپهری و پاشایی نیز از جمله دیگر مترجمان بنام هایکو بودند.

پژوهشگران چندی نیز هایکوی ایرانی و ترجمه هایکو را به فارسی مورد بررسی و پژوهش قرار داده‌اند. ذاکری (۱۳۸۶) معتقد است که برخلاف باور عموم در مورد ساده‌بودن ترجمه هایکو به دلیل کوتاه‌بودن آن، ترجمه این نوع شعری بسیار دشوار است؛ چراکه به دلیل کوتاهی شعر، بافت معنایی بسیار اندکی در اختیار مترجم برای رمزگشایی از محتوا وجود دارد. در پژوهشی دیگر، نوذری (۱۳۹۰: ۱۲۹-۱۴۲) هایکوی سروده‌شده توسط شعرای فارسی‌زبان را به سه دسته تقسیم کرده است: هایکوی مبتنی بر افکار ذن، هایکوی سه‌خطی یا کوتاه و هایکوی ژاپنی با فضای ایرانی و جملات کوتاه که نه به شعر شبیه است و نه هایکو. براساس دسته‌بندی نوذری، به نظر می‌رسد که اشعار گسترده‌ای در زبان فارسی عنوان هایکو را به خود اختصاص داده‌اند؛ درحالی‌که شباهت چندانی به هایکوی ژاپنی ندارند. پژوهش‌های دانشگاهی با موضوع هایکو و ترجمه هایکو در ایران محدود است. مقیمی (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود نشانه‌های هایکویی را در اشعار سهراب سپهری بررسی کرده است. محمدی‌خواه (۱۳۹۱)، به زبان و محتوای شعر کوتاه یا ترانک در دوره معاصر پرداخته است. محمدی (۱۳۹۳) در بررسی *قالب‌های شعر معاصر و شاعران کوتاه‌سرا*، به تفصیل به موضوع هایکو پرداخته است. حسنوندی (۱۳۹۰) تأثیر هایکو را بر شعر کوتاه ایرانی در دهه ۶۰ تا ۷۰ بررسی کرده است. افراشی و خورشیدی (۱۳۹۴) نیز هایکوی ژاپنی را در تقابل با لیکو که شعر شفاهی بلوچی است کاویده‌اند؛ اما ترجمه هایکو موضوع کمتر پژوهشی در ایران قرار گرفته است. حسنوندی و دیگران ترجمه هایکو را در ایران براساس ساختار درونی و فرم بیرونی تحلیل کرده‌اند و از منظر نظری به ترجمه (نا)پذیری هایکو پرداخته‌اند. آنچه پژوهش حاضر را متمایز می‌کند این است که هایکوی سروده‌شده به زبان فارسی را در مقایسه تطبیقی صورت و محتوا با هایکوی ترجمه‌شده به زبان فارسی قرار

می‌دهد و تأثیرپذیری این دو را بر یکدیگر بررسی می‌کند.

۳-۲. تأثیر ترجمه بر ادبیات

در عرصه ادبیات، ترجمه آثار از یک زبان به دیگری، موجبات دادوستد و تأثیرپذیری میان آثار را فراهم می‌کند و به عبارتی ترجمه به مثابه ابزاری است که تأثیرگذاری ادبیات ملل مختلف را بر یکدیگر میسر می‌کند (Mousavi Razavi & Gholami 2019). بسنت^۱ (۱۹۹۳) از نخستین پژوهشگرانی است که به این مهم اشاره کرده است و با بررسی وضعیت ادبیات تطبیقی در دهه ۱۹۹۰ رویکردهای جدیدی را که در خلال رشد ادبیات تطبیقی به این حوزه وارد شده‌اند، برشمرده که از آن جمله می‌توان به نقد جنسیتی، ساختارشکنی، مطالعات پذیرش، شرق‌شناسی و مطالعات ترجمه اشاره کرد. لفور^۲ (۱۹۹۵) نیز داستان شکل‌گیری رابطه ترجمه و ادبیات تطبیقی را مرور کرده و علل و چگونگی تغییر دیدگاه اهالی ادبیات تطبیقی را به ترجمه، مورد تحلیل قرار داده است. گنتسler^۳ (۱۹۹۳) و اپتر^۴ (۲۰۰۶) رابطه میان این دو رشته را کاویده‌اند و به اعتقاد اپتر، مطالعات ترجمه بستری نوین برای رشد ادبیات تطبیقی فراهم آورده است. انوشیروانی (۱۳۹۱: ۲۳) ترجمه‌پژوهی را جزء جدایی‌ناپذیر ادبیات تطبیقی خوانده و ترجمه را بسترساز تعاملات میان‌فرهنگی قلمداد کرده است. به اعتقاد وی، ترجمه را در قلمروی ادبیات تطبیقی می‌توان از منظر زبانی، فرهنگی و ادبی کنکاش کرد.

با پیشرفت مطالعات ترجمه، پیوند میان ترجمه و ادبیات تطبیقی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. جهان^۵ (۲۰۲۳) با مطالعه موردی دروس ترجمه در دانشگاه‌های هند، به بررسی تأثیر ترجمه بر گسترش و اشاعه ادبیات می‌پردازد. ونگ^۶ (۲۰۱۸) نیز نقش ترجمه ادبی را مد نظر قرار می‌دهد و آن را نوعی خلق ادبی می‌داند که یکی از اشکال انکارناپذیر در ادبیات تطبیقی است.

تأثیر ترجمه بر ادبیات از دیدگاه‌های مختلف مورد بحث قرار گرفته است. از یک منظر، ادبیات ترجمه‌شده بر نویسندگان و شعرای جامعه مقصد تأثیر می‌گذارد و با فراهم کردن فرصت تازه و شناخت بیشتر از جهانی دیگر، بر اندیشه و آثار آنان تأثیر خواهد گذاشت. بهادری و دیگران (۱۴۰۱)، برای مثال، مفهوم پیر را از منظر

1. Susan Bassnett
2. André Lefevere
3. Edwin Gentzler
4. Emily Apter
5. Farhin Jahan
6. Lun Wang

عرفانی و به صورت تطبیقی در ادبیات نوجوان بررسی کرده‌اند. پژوهشگران، سه‌گانه شوزدنگه (رمان ایرانی) و سه‌گانه *ارباب حلقه‌ها* (رمان خارجی ترجمه‌شده به فارسی) را از منظر ویژگی‌های «پیر»، از جمله توانایی و دانش، تسلیم و اختیار، سبک هدایت و فرجام سیر و سلوک تحلیل کرده‌اند. طبق نتایج پژوهش، علی‌رغم شباهت‌های میان رمان ایرانی و اثر ترجمه‌شده، در بازنمود مفهوم عرفانی «پیر» تفاوت معناداری میان دو اثر مشاهده می‌شود. احمدی و غریاق زندی (۱۴۰۰) با مطالعه تطبیقی یک اثر ایرانی و یک اثر خارجی ترجمه‌شده به فارسی - ترجمه بیگانه آلبر کامو و «سگ ولگرد» صادق هدایت - یازده مؤلفه مکتب اگزیستانسیالیسم را بررسی کرده‌اند و نشان داده‌اند که بیشتر این مؤلفه‌ها در هر دو اثر یافت می‌شود؛ با این تفاوت که اثر کامو بنیاد اگزیستانسیالیستی دارد؛ در حالی که اثر هدایت ظرفیت خوانش اگزیستانسیالیستی دارد. نمونه‌هایی دیگر از این تأثیر و تأثرات را می‌توان در پژوهش صحت و جهانتیغ (۱۴۰۲) و دباغیان و دیگران (۱۴۰۲) دید. این پژوهش‌ها در سطح مفاهیم و درون‌مایه میان دو اثر خارجی و ایرانی، مطالعه تطبیقی انجام داده‌اند و بر اثرپذیری نویسندگان در سطح مفاهیم و ادراکات صحنه می‌گذارند.

از دیگر سو، ترجمه می‌تواند بر آثار ادبی جامعه مقصد تأثیر بگذارد و این تأثیر علاوه بر سطح مفاهیم و ادراکات، در سطح ویژگی‌های زبانی و سبکی نیز قابل مشاهده و بررسی است. طبق این دیدگاه، ترجمه موجبات رشد و پیشرفت ادبیات مقصد را در حوزه‌های مختلف فراهم می‌کند؛ از جمله در نوآوری، شیوه‌های جدید تعلیم و تربیت، شعر، نثر، داستان، مکاتب ادبی جدید و حتی ایجاد تحول در زبان و اشکال ادبی جامعه مقصد (عباسی ۱۳۸۵). افروز (۱۴۰۰: ۲۳) نیز پیوند میان مطالعات ترجمه و ادبیات تطبیقی را مورد بررسی قرار داده است و با بررسی تطبیقی دو اثر عرفانی، تأثیرگذاری ترجمه را آشکار کرده است. وی با تحلیل تطبیقی رمان انگلیسی *سیر و سلوک زائر* و رمان فارسی *از عین تا قاف*، با استفاده از هفت وادی سلوک عطار، شباهت‌های عمده‌ای را میان مراحل سلوک در این دو اثر شناسایی کرده است. به اعتقاد افروز، می‌توان این شباهت‌ها را گواهی بر تأثیر ناخودآگاه ترجمه سیر و سلوک زائر بر نویسنده داستان *از عین تا قاف* دانست. همچنین پیشینه مذهبی هر دو اثر بر این شباهت‌ها تأثیرگذار بوده است.

در کشورهای مختلف تأثیر ترجمه بر ادبیات ملی موضوع پژوهش‌های متعددی بوده است؛ به عنوان مثال، اکسوی^۱ (۲۰۱۰) در پژوهش خود به بررسی تأثیر ترجمه در شکل‌گیری ادبیات معاصر ترکیه پرداخته است. کریمی مطهر (۱۳۸۳) نیز نقش ترجمه را در توسعه و شکوفایی ادبیات ملی روسیه بررسی کرده است. تحقیقات

دیگری در حوزه پیوند مطالعات ترجمه و ادبیات تطبیقی انجام شده است که به موضوعاتی همچون تأثیر رمان غربی بر رمان ایرانی، تأثیر ترجمه شعر غربی بر شعر معاصر فارسی و تأثیرگذاری ترجمه بر ادبیات کودک پرداخته‌اند؛ برای نمونه، ترینان و دیگران (۱۳۹۸) تأثیر خودآگاه و ناخودآگاه ترجمه شعر غرب را در شعر معاصر فارسی بررسی کرده‌اند و نشان داده‌اند که شاملو از آرا و نظرات شاعران غربی تأثیر پذیرفته است. در پژوهشی دیگر، خزاعی فرید و فتح‌اللهی (۱۳۸۹) با بررسی تطبیقی سه رمان کلاسیک فارسی و ترجمه سه رمان معاصر انگلیسی از منظر طول جمله، مشخص کردند که میانگین طول جملات در ترجمه رمان‌های انگلیسی یک واژه (حدود ۵٪) از میانگین طول جمله در رمان‌های فارسی بیشتر است و این فرضیه را به اثبات رساندند که ترجمه رمان‌های مدرن، یکی از عوامل افزایش طول جمله در رمان‌های فارسی است. فیروزآبادی (۱۳۸۸) نیز به تأثیر ادبیات فارسی، به‌ویژه ادبیات معاصر فارسی از ادبیات غرب اشاره می‌کند و ترجمه فیتز جرالده^۱ از رباعیات خیام و ترجمه کلمن بارکس^۲ از غزلیات مولانا را به‌عنوان شاهدهی بر این ادعا ذکر می‌کند. فیروزآبادی سرآغاز این تأثیرپذیری را دوران پیش از انقلاب مشروطه و از طریق ترجمه می‌داند. وی در مطالعه‌ای موردی به تأثیر ادبیات آلمان بر ادبیات معاصر ایران از طریق ترجمه پرداخته است. وی با بررسی مقابله‌ای ترجمه ناتل خانلری از چند نامه به شاعری جوان اثر راینر ماریا ریلکه^۳ و حرف‌های همسایه از نیمایوشیچ، به دو فرضیه می‌رسد: نخست آنکه نیمایوشیچ این ترجمه را خوانده و با تأثیرپذیری از آن، کتاب خود را نوشته است. دومین فرضیه این است که به‌دلیل دوستی نیمایوشیچ و ناتل خانلری (مترجم اثر) در زمان ترجمه، خانلری کتاب چند نامه به شاعری جوان را به پیشنهاد نیمایوشیچ ترجمه کرده است. نمونه‌هایی از بررسی تأثیر ترجمه در ادبیات کودک را نیز می‌توان در پژوهش کریم شناوه (۱۳۹۹) و احمدی و پرهام (۱۴۰۱) (۱۳۹۷) ملاحظه کرد. در پژوهش احمدی و پرهام (۱۴۰۱)، مؤلفه‌های هویت ملی در ادبیات واقع‌گرای نوجوان مورد بررسی قرار گرفته است. با مطالعه تطبیقی هشت رمان ترجمه‌ای و هشت رمان تألیفی براساس دسته‌بندی هویت ملی اسمیت (۱۹۹۱)، باز نمود هویت ملی ایرانی و غیرایرانی در هر دو گروه رمان ارزیابی شد و یافته‌های تحقیق حاکی از تأثیرپذیری رمان‌های تألیفی از رمان‌های ترجمه‌ای است. پژوهش شانکی و احتشامی (۱۴۰۱) نیز نشان داد که مطالعه روش‌های ترجمه مؤلفه‌های ویژه ژانر فانتزی در ادبیات کودک، برای نویسندگان فارسی آثار

1. Edward FitzGerald
2. Coleman Barks
3. Rainer Maria Rilke

در این ژانر که در زبان فارسی نمود کمتری در قیاس با زبان انگلیسی دارد، راهگشا خواهد بود.

۴. چهارچوب نظری و روش پژوهش

پژوهش حاضر برای بررسی تأثیرپذیری هایکوهای ایرانی (یا هایکوی تألیفی فارسی) از هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی، این اشعار را در دو مرحله و با پاسخ‌دادن به دو پرسش به صورت تطبیقی-توصیفی تحلیل می‌کند.

مرحله اول

پرسش نخست این است که تا چه اندازه ویژگی‌های هایکوی انگلیسی در برگردان به فارسی حفظ شده است. به‌منظور پاسخ به این پرسش، ابتدا پیکره‌ای متشکل از هایکوهای انگلیسی و ترجمه فارسی آن‌ها تهیه شد. برای تهیه پیکره و انتخاب کتاب‌های حاوی هایکوهای ترجمه‌ای، چندین معیار مد نظر قرار گرفت: ۱. صرفاً کتب فارسی‌ای که برگردان هایکو از انگلیسی بودند، استفاده شدند. با توجه به عدم آشنایی مؤلفان با زبان ژاپنی، کتب هایکویی که مستقیماً از زبان ژاپنی به فارسی ترجمه‌شده بودند، مورد استفاده قرار نگرفتند؛ ۲. صرفاً کتب فارسی‌ای که منبع اصلی اشعار موجود در آن‌ها مشخص و معلوم بود، مورد استفاده قرار گرفت. کتبی که مجموعه‌ای از هایکوهای برگرفته از وبلاگ‌ها یا وبگاه‌های مختلف بودند و نیز کتبی که منبع اصلی اشعار منتشرشده در آن‌ها ذکر نشده بود و ظاهراً گلچین آثار شعرای مختلف ژاپنی و انگلیسی بودند، در این پژوهش مورد استفاده قرار نگرفتند. با در نظر گرفتن معیارهای فوق، سه کتاب که حاوی هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی هستند انتخاب شدند: هایکو (این جهان دیگر) از احمد محیط (۱۳۹۰)، صد هایکو مشهور از سیاوش پاشائی (۱۳۶۹) و آتش برکوه از معصومه فخرایی (۱۳۹۰)؛ سپس منبع اصلی این سه کتاب ترجمه‌ای به شرح زیر تهیه شد:

- Wright, Richard (2000). *Haiku: The Last Poetry of Richard Wright*. New York: Arcade Publishing.
- Buchanan, Daniel Crump (1979). *One Hundred Famous Haiku* (6th ed.). Tokyo: Japan Publications.
- Santoka, Taneda (2007). *Fire on the Mountain: The Selected Haiku of a Wandering Zen Monk*. San Francisco: Wayback Machine.

در مرحله بعد، نخست از سه کتاب انگلیسی فوق به صورت تصادفی ۱۵۰ هایکوی

انگلیسی انتخاب شدند و پس از آن از سه کتاب فارسی فوق، ترجمه‌های متناظر این ۱۵۰ هایکوی انگلیسی استخراج شدند؛ بنابراین پیکره‌ای متشکل از ۳۰۰ هایکو (۱۵۰ هایکوی انگلیسی و ۱۵۰ ترجمه فارسی) تهیه شد. به‌منظور ارزیابی ترجمه‌ها از منظر حفظ ویژگی‌های هایکوی انگلیسی، مدل‌های ارزیابی ویژگی‌های هایکوی ژاپنی و انگلیسی شناسایی شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. مهم‌ترین مدل‌های شناسایی شده شامل چک‌لیست بوگینا و رابرتس^۱ (۲۰۰۵)، فرم ارزشیابی ایدا^۲ (۲۰۰۸)، مقیاس تحلیلی استالر، هورن، گرب و رابینسون^۳ (۲۰۰۵) و مقیاس تحلیلی براون و بایلی^۴ (۱۹۸۴) بودند (Iida 2008: 175; Brown 2004: 244-245). با توجه به اینکه هریک از این مدل‌ها یا با رویکرد ویژه‌ای تبیین شده بودند و یا صرفاً بر تعداد محدودی از ویژگی‌های هایکو تمرکز داشتند، به‌منظور پاسخ به پرسش‌های این پژوهش این چهار مدل با یکدیگر تلفیق شدند و نتیجه به‌دست‌آمده، مدلی جامع متشکل از ۹ ویژگی بود که از یک‌سو هم خصایص ظاهری و هم خصایص محتوایی هایکوها را دربر می‌گرفت و از سوی دیگر، هم برای ارزیابی هایکوهای ترجمه‌ای قابل استفاده بود و هم برای ارزیابی هایکوهای تألیفی ایرانی (پرسش دوم این پژوهش)؛ اما پس از تحلیل بیش از نیمی از پیکره پژوهش با این مدل، معلوم شد که دو ویژگی «صدای شخصی» و «نفاسیر چندگانه» را نمی‌توان جزء ویژگی‌های استاندارد هایکو دانست؛ چراکه هیچ‌یک از هایکوهای انگلیسی بررسی شده، خود این دو ویژگی را نداشتند؛ بنابراین مدل تلفیقی پژوهش اصلاح شد و نسخه نهایی بر ۷ ویژگی هایکوها تمرکز کرد. مدل تلفیقی نهایی در جدول ۱ درج شده است.

جدول ۱. مدل تلفیقی ارزیابی تطبیقی ویژگی‌های هایکو

ویژگی‌های هایکوی انگلیسی	ویژگی مورد انتظار در هایکوی ترجمه‌شده به زبان فارسی	
تعداد خطوط	هایکوی ترجمه‌شده نباید از سه خط کمتر یا بیشتر باشد.	۱
ترتیب خطوط	هایکوی ترجمه‌شده باید ترتیب خطوط هایکوی مبدأ را حفظ کند.	۲
الگوی هجایی	هایکوی ترجمه‌شده باید الگوی هجایی ۵-۷-۵ داشته باشد.	۳
علائم نگارشی	هایکوی ترجمه‌شده باید علائم نگارشی هایکوی مبدأ را حفظ کند.	۴

1. Bogina and Roberts' Checklist
2. Iida's Evaluation Sheet
3. Stoller, Horn, Grabe, and Robinson's Analytic Scale
4. Brown and Bailey's Analytic Scale

۵	واژه‌های مربوط به فصل	هایکوی ترجمه‌شده باید حداقل یک فصل‌واژه داشته باشد.
۶	روانی و سلیس بودن	خواندن هایکوی ترجمه‌شده باید آسان باشد و ساختار عجیب و غریب نداشته باشد.
۷	استفاده از زمان حال برای افعال	افعال هایکوی ترجمه‌شده باید به زمان حال باشد.

در این مدل، برای تحلیل واژه‌های مربوط به فصل، از فهرست واژه‌های مربوط به فصول سال انجمن هایکوی یوکی تایکی^۱ استفاده شد؛ همچنین به منظور ارزیابی الگوی هجایی و محاسبه دقیق تعداد هجاها، تعداد هجاها با استفاده از وبگاه www.howmanysyllables.com شمارش شد.

برای تحلیل پیکره در مرحله اول، ابتدا ۱۵۰ هایکوی انگلیسی با در نظر گرفتن هفت ویژگی بررسی شدند. این ویژگی‌ها عبارتند از: ۱. تعداد خطوط برابر با ۳ است؛ ۲. هر خط ترتیب و آرایش خاص خود را دارد؛ ۳. الگوی هجایی ۵-۷-۵ رعایت شده است؛ ۴. علائم نگارشی دارد؛ ۵. یک فصل‌واژه در آن وجود دارد که به طبیعت مربوط می‌شود؛ ۶. روان و سلیس است و ۷. زمان افعال، حال است. در تحلیل ویژگی‌ها، دفعات تکرار هر ویژگی نیز ثبت شد. نتایج این تحلیل تاندازه‌ای خلاف انتظار بود؛ چراکه از ۱۵۰ هایکوی انگلیسی بررسی‌شده، ۵۰ هایکو برخی از ۷ ویژگی فوق را که ویژگی‌های استاندارد هایکو تلقی می‌شوند، نداشتند؛ بنابراین در این مرحله این ۵۰ هایکو و ترجمه‌های متناظرشان از هایکوهایی که همه ویژگی‌های استاندارد را داشتند، تفکیک شدند و به ترتیب در دو گروه ۱ و ۲ قرار گرفتند: گروه ۱. هایکوهای انگلیسی‌ای که همه ویژگی‌های استاندارد هایکو را دارند (۱۰۰ هایکو)؛ گروه ۲: هایکوهای انگلیسی‌ای که همه ویژگی‌های استاندارد هایکو را ندارند (۵۰ هایکو). با توجه به اینکه هدف نخست پژوهش حاضر بررسی این امر بود که تا چه اندازه در زبان فارسی ویژگی‌های استاندارد هایکو از طریق ترجمه منتقل شده است، صرفاً هایکوهای گروه ۱ با ترجمه‌های متناظرشان طبق مدل تلفیقی مقایسه شدند. در ادامه نمونه‌هایی از مقایسه هایکوی انگلیسی و ترجمه فارسی از منظر ۷ ویژگی فوق ارائه شده است:

شماره ۱. هایکوی انگلیسی زیر برگرفته از کتاب رایت و ترجمه فارسی برگرفته از کتاب هایکو (این جهان دیگر) است. این ترجمه فارسی از منظر تعداد خطوط در اینجا بررسی شده است و نمونه‌ای است که ویژگی سه‌خطی بودن هایکوی انگلیسی را حفظ کرده است:

I give permission
 For this slow spring rain to soak
 The violet beds.
 (Wright 2000: 12)

اجازه می‌دهم
 به این باران نرم بهاری که خیس کند.
 بستر بنفشه‌ها را
 (محیط ۱۳۹۰: ۱۵)

شماره ۲. این هایکوی انگلیسی از نظر ترتیب خطوط بررسی شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ترتیب خطوط دوم و سوم هایکوی انگلیسی، در فارسی به هم خورده و حفظ نشده است:

Look, a nightingale!
 They have lighted on plum-trees
 From antiquity.
 (Buchanan 1979: 43)

نگاه کن، یک بلبل!
 از روزگاران قدیم
 بر گوجه‌بنان نشسته‌اند.
 (پاشائی ۱۳۶۹: ۴۳)

شماره ۳. در این مثال الگوی هجایی در هایکوی انگلیسی و ترجمه فارسی بررسی شده است. هایکوی انگلیسی از الگوی ۵-۷-۵ پیروی کرده است؛ در حالی که الگوی هجایی ترجمه فارسی ۱۲-۸-۱۰ است. در خط نخست هایکوی انگلیسی، on, sweet, plum هر کدام یک هجا و blossoms دو هجا دارد (مجموعاً ۵ هجا). در خط دوم، the و sun هر کدام یک هجا، rises دو هجا و suddenly سه هجا دارد (مجموعاً ۷ هجا). در خط سوم، look, a, mountains دو هجا دارد (مجموعاً ۵ هجا).

در ترجمه فارسی، هجاهای خط نخست عبارتند از: /bar/, /sho/, /ku/, /fe/, /ha/, /ye/, /de/, /la/, /vi/, /ze/, /go/, /je خط دوم شامل ۸ هجا و خط سوم شامل ۱۰ هجاست و به نظر می‌رسد در ترجمه فارسی حفظ الگوی هجایی هایکوی انگلیسی بسیار سخت و در عمل ناممکن است:

On sweet plum blossoms
 The sun rises suddenly
 Look, a mountain paths!
 (Buchanan 1979: 13)

بر شکوفه‌های دلاویز گوجه
 خورشید ناگاه برمی‌آید.
 نگاه کن، یک راه کوهستانی!
 (پاشائی ۱۳۶۹: ۱۳)

شماره ۴. ترجمه علائم نگارشی در نمونه‌های زیر بررسی شده است. در اولین ترجمه، تمامی علائم نگارشی هایکوی انگلیسی بدون تغییر حفظ شده است (علامت

تعجب، کاما و نقطه)؛ اما در ترجمه دوم، تمامی علائم نگارشی هایکوی انگلیسی در ترجمه از میان رفته و علی‌رغم اینکه حفظ این ویژگی در ترجمه به راحتی امکان پذیر بوده، این علائم در ترجمه به کار نرفته است:

See the young sparrows!

گنجشک‌های جوان را نگاه کن!

On paper-thin sliding doors,

روی درهای کشویی کاغذین،

Bamboo-grass shadows.

سایه‌های برگ‌های خیزران.

(Buchanan 1979: 35)

(پاشائی ۱۳۶۹: ۳۵)

A lovely spring day-

یک روز دوست‌داشتنی بهاری

Out in the garden sparrows

بیرون در باغ

Are bathing in sand.

گنجشکان در ماسه شست‌وشو

(Buchanan 1979: 42)

می‌کنند.

(پاشائی ۱۳۶۹: ۴۲)

شماره ۵. در تمام نمونه‌های بررسی شده در مرحله نخست، فصل‌واژه‌های هایکوهای انگلیسی در ترجمه فارسی، بدون تغییر حفظ شده‌اند. در مثال زیر، واژه winter در هایکوی انگلیسی فصل‌واژه است که در ترجمه فارسی به «زمستان» برگردان شده است:

On winter mornings

صبح‌های زمستان

The candles show faint markings

شمع برملا می‌کند علامت‌های رنگ‌باخته را

Of the teeth of rats

روی دندان‌های موش‌های صحرایی.

(Wright 2000: 14)

(محیط ۱۳۹۰: ۱۹)

شماره ۶. ویژگی روان و سلیس بودن، در ترجمه فارسی هایکوی زیر بررسی شده است. از آنجاکه هیچ واژه یا ساختار نامأنوس و دشواری در ترجمه فارسی استفاده نشده است، می‌توان گفت که روانی هایکوی انگلیسی در ترجمه فارسی حفظ شده است:

The wind in autumn
 باد در پاییز
 As for me, there are no Gods
 برای من اما، نه خدایانی وجود دارند،
 There are no Buddhas.
 و نه بوداهایی.
 (Wright 2000: 141)
 (محیط ۱۳۹۰: ۱۹۰)

شماره ۷. وجود افعال در زمان حال، ویژگی دیگری از هایکوه‌های انگلیسی است که در مثال زیر در ترجمه این ویژگی حفظ شده است. افعال هایکوی انگلیسی عبارتند از: are, go و blossom که هر سه به زمان حال هستند. در ترجمه، «است»، «می‌روم» و «می‌شکفد» نیز به زمان حال هستند:

Though my shanks are thin
 ساق‌هایم گرچه نزار است
 I go where flowers blossom,
 به جایی می‌روم که گل‌ها می‌شکفند،
 Yoshino Mountain
 کوه یوشینو.
 (Buchanan 1979: 20)
 (پاشائی ۱۳۶۹: ۲۰)

نتیجه تحلیل ترجمه فارسی هایکوه‌های انگلیسی دسته اول در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. بررسی میزان حفظ ویژگی‌های هایکوی انگلیسی در ترجمه‌های فارسی

ردیف	ویژگی‌ها	تعداد ویژگی‌های مشاهده‌شده در هایکوی ترجمه‌شده
۱	تعداد خطوط	۱۰۰
۲	ترتیب خطوط	۸۹
۳	الگوی هجایی	۰
۴	علائم نگارشی	۹۴
۵	واژه‌های مربوط به فصل	۱۰۰
۶	روان و سلیس بودن	۱۰۰
۷	زمان حال	۹۶

همان‌طور که در جدول ۲ آمده است، تحلیل هایکوه‌های انگلیسی گروه اول و ترجمه‌های آن‌ها نشان داد که حفظ الگوی سه‌خطی در تمام ترجمه‌ها وجود دارد. با توجه به کوتاه‌بودن هایکو و اینکه بارزترین ویژگی آن سه‌خطی بودن است، اگر تعداد خطوط شعر در ترجمه حفظ نشود، هایکوی ترجمه‌شده دیگر شباهت

چندانی به هایکو نخواهد داشت. همچنین ویژگی روان بودن و وجود فصل واژه در صددرصد ترجمه‌ها دیده شده است. شاید دلیل حفظ صددرصدی فصل واژه‌ها این باشد که تک‌واژه‌ای هستند و نقش مهمی در انتقال مفهوم هایکو ایفا می‌کنند و حفظ آن‌ها در ترجمه، چالش زیادی برای مترجم ندارد. زمان حال افعال در ۹۶ درصد ترجمه‌ها مشاهده شد. رتبه بعدی به علائم نگارشی مربوط می‌شود که در ۹۴ درصد از ترجمه‌ها دیده شده است. صرفاً در ۶ ترجمه علائم نگارشی شعر اصلی حذف شده‌اند و در ۲۷ مورد، علائم نگارشی در ترجمه تغییر کرده‌اند. لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر صرفاً حذف علائم نگارشی بررسی شده و موارد تغییر علائم نگارشی شمرده نشده است. ششمین ویژگی، ترتیب خطوط است که در ۸۹ درصد ترجمه‌ها حفظ شده است. آخرین ویژگی؛ یعنی الگوی هجایی ۵-۷-۵ در هیچ‌یک از هایکوهای ترجمه‌شده مشاهده نشد. به‌طور کلی نتایج به‌دست‌آمده از مرحله اول نشان می‌دهد که بیشتر ویژگی‌ها به‌صورت ۱۰۰ درصدی در ترجمه فارسی حفظ شده‌اند.

در تحلیل اولیه پیکره در مرحله اول، هایکوها به دو گروه تقسیم شدند؛ گروه دوم شامل ۵۰ هایکوی انگلیسی بود که همه ویژگی‌های استاندارد هایکو را نداشتند و به همین دلیل به‌صورت مجزا مورد بررسی قرار گرفتند. تحلیل این ۵۰ هایکوی انگلیسی نشان داد که ۴ ویژگی متفاوت را می‌توان برای این دسته برشمرد: دوخطی بودن، عدم پیروی از الگوی هجایی ۵-۷-۵، استفاده از زمان گذشته و داشتن صدای شخصی. این ویژگی‌ها سپس در ترجمه فارسی این ۵۰ هایکو نیز بررسی شدند تا مشخص شود که این ویژگی‌های غیرهایکویی در ترجمه‌های فارسی حفظ شده یا تغییر کرده‌اند. هایکوی زیر نمونه‌ای از هایکوی دوخطی انگلیسی است که این ویژگی دوخطی بودن در ترجمه فارسی نیز حفظ شده است:

Not having a house

خانه‌ای ندارم

Only the deepening of autumn

پاییز عمیق‌تر می‌شود.

(Santoka 2007: 12)

(فخرایی ۱۳۹۰: ۱۳)

عدم پیروی هایکوی انگلیسی از الگوی هجایی ۵-۷-۵، ویژگی دوم متفاوت در این دسته از هایکوهاست که در هایکوی زیر نمونه آن ملاحظه می‌شود. هایکوی انگلیسی الگوی ۵-۶-۵ دارد که در فارسی به ۶-۹-۶ تغییر کرده است:

A gentle spring rain.

نرم‌بار بهاری.

Look, a rat is lapping

نگاه کن، موشی آب می‌نوشد

Sumida River.

از رود سومیدا.

(Buchanan 1979: 29)

(پاشائی ۱۳۶۹: ۲۹)

ویژگی متفاوت سوم در این دسته، کاربرد زمان گذشته به جای زمان حال است که در نمونه انگلیسی زیر دیده می‌شود (felt). ترجمه فارسی نیز از زمان گذشته استفاده کرده (حس کردم و پرواز می‌کردند) و افعال را به زمان حال تغییر نداده است:

At the faint voices

اندوه خود را حس کردم

Of the flying mosquitos

در صدای کم‌توان پشه‌هایی

I felt my remorse.

که پرواز می‌کردند.

(Wright 2000: 142)

(محیط ۱۳۹۰: ۱۹۱)

آخرین ویژگی متفاوت در این دسته از هایکوه‌های انگلیسی، صدای شخصی است؛ یعنی استفاده از واژه‌هایی مانند «من» و «مال من» برای تأکید بر خود شخص:

I walk-

راه می‌روم

Letting perch my kasa

می‌گذارم بنشینم بر کاسایم

A dragonfly.

سنجاقکی.

(Santoka 2007: 6)

(فخرایی ۱۳۹۰: ۱۳)

در این هایکوی انگلیسی، I و my نشان‌دهنده صدای شخصی هستند. در ترجمه فارسی، سه بار از -م استفاده شده است؛ بنابراین، به دلیل ظرفیت بیشتر زبان فارسی (شناسه)، صدای شخصی در ترجمه با تکرار سه‌باره شناسه شدت بیشتری گرفته است.

جدول ۳. ویژگی‌های متفاوت هایکوه‌های انگلیسی نامتعارف و میزان حفظ آن‌ها در ترجمه فارسی

ردیف	ویژگی‌ها	بسامد در هایکوی انگلیسی	میزان حفظ ویژگی در ترجمه فارسی
۱	دو خطی بودن	۱۰ (۲۰٪)	۸ (۸٪)
۲	الگوی هجایی غیر ۵_۷_۵	۴۶ (۹۲٪)	۴۶ (۱۰۰٪)

۳	زمان گذشته	۳ (۶٪)	۳ (۱۰۰٪)
۴	صدای شخصی	۲۰ (۴۰٪)	۲۰ (۱۰۰٪)

نتایج تحلیل داده‌ها در مرحله اول نشان می‌دهد که علی‌رغم اینکه در ادبیات مربوط به شعر کوتاه هایکو، بیشتر پژوهشگران ویژگی‌های اصیلی را برای این نوع شعر برشمرده‌اند؛ اما جمع‌آوری داده‌ها به صورت تصادفی نشان داد که تمامی هایکوهای ژاپنی و انگلیسی نیز این ویژگی‌ها را ندارند. اگر بخواهیم با رویکرد توصیفی مطالعات ترجمه به این پدیده نگاه کنیم، در مقیاس پژوهش حاضر، تقریباً بیش از ۳۰ درصد هایکوها انحراف از استاندارد داشتند و با آنچه معمولاً هایکوی ژاپنی نامیده می‌شود، متفاوت بودند.

مرحله دوم

دومین پرسشی که پژوهش حاضر مطرح می‌کند این است که آیا نگارش هایکو در فارسی متأثر و الگوگرفته از هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی هستند یا خیر؟ به دیگر سخن، تا چه اندازه هایکوی ترجمه‌شده به فارسی بر هایکوی تألیف‌شده در زبان فارسی اثرگذار بوده است؟ برای پاسخ به این پرسش، پیکره‌ای موازی متشکل از دو بخش تهیه شد: بخش اول شامل ۱۰۰ هایکوی ترجمه‌شده به زبان فارسی و بخش دوم شامل ۱۰۰ هایکوی تألیف‌شده به زبان فارسی. برای بخش اول از ۱۰۰ هایکوی ترجمه‌ای تحلیل‌شده در گروه ۱ مرحله اول پژوهش استفاده شد. برای انتخاب هایکوهای بخش دوم از سه کتاب که به فارسی تألیف شده‌اند، استفاده شد و ۱۰۰ هایکو به صورت تصادفی از این سه کتاب انتخاب شد: ماغ‌گوزن در جنگل خاموش (کاوه گوهرین ۱۳۹۰)، هایکونویسی: سیری در هایکو و هایکوی ایرانی (سیروس نوذری ۱۳۹۰) و ماه بالای سر مجنون (علی اصغر بیکوردی ۱۳۹۰)؛ بنابراین پیکره تهیه‌شده برای مرحله دوم پژوهش شامل ۲۰۰ هایکوی فارسی است: ۱۰۰ هایکوی ترجمه‌شده و ۱۰۰ هایکوی تألیفی. برای مقایسه این دو دسته، از مدل ذکرشده در مرحله اول پژوهش استفاده شد؛ اما با توجه به اینکه ویژگی «حفظ ترتیب خطوط» صرفاً در مقایسه متن مبدأ و ترجمه معنادار است، در تحلیل مرحله دوم، این ویژگی کنار گذاشته شد و دو بخش پیکره از نظر شش ویژگی جدول ۴، با یکدیگر مقایسه شدند.

جدول ۴. مدل ارزیابی هایکوه‌های ترجمه‌ای و تألیفی در زبان فارسی

ردیف	ویژگی‌ها	توضیحات
۱	تعداد خطوط	سه خطی باشد.
۲	الگوی هجاها	از الگوی ۵-۷-۵ تبعیت کند.
۳	علائم نگارشی	از علائم نگارشی برخوردار باشد.
۴	فصل‌واژه‌ها	دربردارنده‌ی واژه‌های مربوط به فصول سال باشد.
۵	روانی و سلیس بودن	روان باشد و ساختار نامأنوس نداشته باشد.
۶	زمان حال برای افعال	تمام افعال به زمان حال باشند.

از هایکوه‌های تألیفی فارسی که در مرحله‌ی دوم پژوهش تحلیل شدند، در ادامه چندین نمونه ارائه می‌شود. هایکوی تألیفی زیر ویژگی کاربرد علائم نگارشی را نشان می‌دهد:

اولین داودی شکفته.

پاییز کی آمد

که من نفهمیدم؟

(نوذری ۱۳۹۰: ۳۰۴)

در دو هایکوی تألیفی بعدی استفاده از فصل‌واژه (سنباب و بید و رود) و زمان حال افعال (فکر می‌کنم و نمی‌فهمم) نشان داده شده است و هر دو هایکو از الگوی سه‌خطی تبعیت کرده‌اند:

بید کهنسال و سنجابی تشنه

سیراب می‌کند هردو را

رود سپید.

(گوهرین ۱۳۹۰: ۱۱)

خوب که فکر می‌کنم

نمی‌فهمم

دلیل این همه سپیدی برف را.

(نوذری ۱۳۹۰: ۲۸۳)

هایکوی زیر نمونه‌ای بارز از ویژگی روانی و سلاست است؛ چراکه هیچ ساختار و واژه نامأنوسی در این هایکو به چشم نمی‌خورد:

هوا بارانی
شادند گنجشگ‌ها
حمله‌ای نخواهد بود.
(بیکوردی ۱۳۹۰: ۷۰)

تنها نمونه‌ای که در هایکوهای تألیفی فارسی مشاهده شد که دارای الگوی هجایی ۵-۷-۵ است، در زیر ارائه شده است:

هنوز زنده‌ام.
به یادم می‌آورد
یکی خرمالو.
(نوذری ۱۳۹۰: ۲۱۱)

نتایج به‌دست‌آمده از مرحله دوم تحقیق نشان می‌دهد که از ۱۰۰ هایکوی تألیفی فارسی، ۹۹ مورد سه‌خطی و یک مورد دوخطی است. تنها یکی از این ۱۰۰ هایکوی تألیفی فارسی از الگوی هجایی ۵-۷-۵ تبعیت کرده است. در ۷۶ مورد از هایکوهای تألیفی، از علائم نگارشی استفاده شده است. ۶۷ هایکوی فارسی از واژه‌های مربوط به فصل استفاده کرده بودند. در هر ۱۰۰ هایکو، روانی و سلیسی قابل مشاهده بود. در پایان، ۷۳ هایکوی فارسی از زمان حال برای افعال خود استفاده کرده بودند. نتایج حاصل از تحلیل هایکوها در مرحله دوم و اول، جهت مقایسه در جدول ۵ ارائه شده است:

جدول ۵. مقایسه ویژگی‌های هایکو در هایکوهای تألیفی فارسی و هایکوهای ترجمه‌شده به فارسی

ویژگی	هایکوی تألیفی فارسی	هایکوی ترجمه‌ای فارسی
۱ تعداد خطوط	۹۹	۱۰۰
۲ الگوی هجایی	۱	۰
۳ علائم نگارشی	۷۶	۹۴
۴ واژه‌های مربوط به فصول سال	۶۷	۱۰۰
۵ روان و سلیس بودن	۱۰۰	۱۰۰
۶ زمان حال	۶۸	۹۶

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، در برخی ویژگی‌ها، هایکوی تألیفی تاحد زیادی (یعنی بیش از ۵۰ درصد) به هایکوی ترجمه‌ای شباهت دارد. این شباهت هم می‌تواند نتیجه تأثیرپذیری از هایکوی ترجمه‌ای باشد و هم به دلیل دشواری زبان فارسی در هماهنگی با اصول استاندارد هایکوی انگلیسی.

۵. بحث و بررسی

نتایج مرحله اول پژوهش حاضر نشان داد که مترجمان و شاعران ایرانی در حفظ ویژگی‌های هایکوی انگلیسی/ ژاپنی، به‌استثنای تبعیت از الگوی هجایی، تاحد زیادی توفیق حاصل کرده‌اند که یافته‌های تحقیقات پیشین را (برای مثال حسنوندی ۱۳۹۰؛ نوذری ۱۳۸۸؛ جعفری ۱۳۸۷) مبنی بر اینکه ترجمه، مسیر ورود هایکو به ایران را هموار کرده است، تأیید می‌کند. ترجمه هایکوهای ژاپنی بیشتر با واسطه و از روی ترجمه‌های انگلیسی و آلمانی آن‌ها صورت گرفته (جعفری ۱۳۸۷) و به استناد شواهد تاریخی، احمد شاملو نخستین کسی است که در مجموعه شعر *آهنگ‌های فراموش‌شده* (۱۳۲۶) هایکو را به فارسی ترجمه کرده است (نوذری ۱۳۸۸). پس از آن، سهراب سپهری با ترجمه هایکوی ژاپنی در نشریه *سخن* (۱۳۳۴) و حسن فیاد با انتشار ترجمه هایکو در مجله *آرش*، خوانندگان ایرانی را با این نوع شعر ژاپنی بیشتر آشنا کردند (حسنوندی و دیگران ۱۳۹۳: ۲۰). در دهه‌های بعد ترجمه‌هایی از هایکو در نشریات ادبی مختلف در ایران به چاپ رسیدند (رجب‌زاده ۱۳۸۳؛ جعفری ۱۳۸۷). نوذری (۱۳۸۸) شعر نیمایی را یکی از عواملی می‌داند که بر ورود هایکو به ادبیات فارسی و پذیرش آن در شعر معاصر فارسی تأثیر قابل توجهی داشته است. وی جنبش‌های ادبی معاصر را نیز در ترغیب شاعران ایرانی به سرودن شعر سپید و هایکو سهیم می‌داند. همچنین به اعتقاد ویت^۱ (۲۰۱۱)، جذابیت فرهنگ ژاپنی برای ایرانیان در مقبولیت هایکو در ایران نقش داشته است. یافته‌های پژوهش حاضر نیز حاکی از تأثیرپذیری قابل توجه هایکوی تألیفی از هایکوی ترجمه‌ای است. در این پژوهش، برای توضیح آن بخش از هایکوی تألیفی که ظاهراً متأثر از هایکوی ترجمه‌ای نبوده است، مجدداً هایکوها بررسی شدند و ویژگی‌های متمایز و متفاوت آن‌ها استخراج شد. نتیجه این بررسی مجدد، ارائه یک دسته‌بندی دوگانه از هایکوهای تألیفی فارسی است: دسته نخست، هایکوی تألیفی متأثر از هایکوی ترجمه‌ای است که دارای همان ویژگی‌های کلاسیکی است که ریشه در فرهنگ ژاپنی دارد و شعری از لحظه و طبیعت است و دسته دوم، هایکوی تألیفی ایرانی (ایرانیزه‌شده) است که ریشه در

فرهنگ ایرانی دارد و دارای هویتی مستقل است. خلاقیت هایکوسرایان ایرانی و غنای زبان فارسی در شکل دادن به دسته دوم نقش مهمی داشته است. شاید بتوان نامی متفاوت برای هایکوهای دسته دوم برگزید تا تفاوت و استقلال آنها آشکارتر شود. همچنین با توجه به اینکه در پژوهش حاضر هایکوهای فارسی ترجمه‌ای، به‌صورت مستقیم از زبان ژاپنی به زبان فارسی ترجمه نشده‌اند و زبان انگلیسی در این میان نقش زبان میانجی را ایفا کرده است، لازم است تحلیل ویژگی‌های هایکوهای ترجمه‌ای با احتیاط صورت پذیرد؛ چراکه فرایند دوحله‌ای ترجمه از ژاپنی به انگلیسی و سپس از انگلیسی به فارسی بر ترجمه نهایی فارسی قطعاً تأثیرگذار خواهد بود و مرحله اول این فرایند در این جستار کاورده نشده است که از محدودیت‌های پژوهش حاضر و به‌دلیل ناآشنایی پژوهشگران با زبان ژاپنی بوده است.

۶. نتیجه

در این مطالعه تطبیقی، ۱۵۰ هایکوی انگلیسی و ترجمه فارسی آنها و همچنین ۱۰۰ هایکوی تألیفی فارسی براساس مدل تلفیقی جامع ارزیابی هایکو در دو مرحله بررسی شدند تا تفاوت‌ها و شباهت‌های هایکوی ایرانی و هایکوی ترجمه‌ای و تأثیر و تأثرات میان آنها معلوم شود. نتایج تحلیل در مرحله نخست حاکی از آن بود که علی‌رغم اینکه هایکوها را واجد ویژگی‌های خاصی می‌دانند، همه اشعاری که در زبان انگلیسی نام هایکو بر آنها نهاده شده، ضرورتاً این ویژگی‌ها را دارا نیستند. با این حال، بررسی ترجمه آن دسته از هایکوهای انگلیسی که تمام ویژگی‌های کلاسیک هایکو را داشتند، نشان داد که این ویژگی‌ها، به‌استثنای الگوی هجایی، تا حد بسیار زیادی در ترجمه به فارسی حفظ شده‌اند. نتایج بررسی‌های مرحله دوم نیز نشان داد که شباهت شکلی و محتوایی قابل توجهی میان هایکوی تألیفی فارسی و هایکوی ترجمه‌ای فارسی وجود دارد که در کنار شواهد تاریخی می‌توان آن را گواهی بر اثرپذیری هایکوی تألیفی فارسی از ترجمه دانست؛ اما به‌علت کوچک‌بودن نمونه پژوهش، تأیید این اثرپذیری نیاز به پژوهش‌های بیشتر دارد. دسته‌ای از هایکوهای تألیفی فارسی نیز شناسایی شد که به نظر می‌رسد آزادانه تحت نام هایکو نوآوری کرده‌اند و ریشه در فرهنگ ایرانی دارند و می‌توان برای نشان دادن این تمایز، نامی متفاوت بر آنها نهاد.

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی با عنوان The translation of Haiku into Persian and its effect on the emergence of Persian Haiku است.

منابع

- احمدی، شهرام؛ غریاق زندی، سایه (۱۴۰۰). «بررسی تطبیقی بن‌مایه‌های اگزستانسالیستی رمان بیگانه کامو و داستان "سگ و لگرد" صادق هدایت». *مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*، ۲:۱، صص. ۲۳-۴۲. [islsh.2021.4570.1046/10.22077](https://doi.org/10.22077/islsh.2021.4570.1046/10.22077)
- احمدی، شیرین؛ پرهام، فاطمه (۱۳۹۷). «هویت ملی و "دیگری" در متون تألیفی و ترجمه‌ای ادبیات کودک و نوجوان». در *سومین همایش دوسالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی: ادبیات کودک و "دیگری"*، شورای کتاب کودک (صص. ۱۴-۱۵): تهران.
- احمدی، شیرین؛ پرهام، فاطمه (۱۴۰۱). «نمودهای هویت ملی در متون تألیفی و ترجمه‌ای ادبیات نوجوان». *مطالعات زبان و ترجمه*، ۳:۵۵، صص. ۱۵۳-۱۲۱. <https://doi.org/10.22067/jlts.2022.73622.1092>
- افراشی، آرزیتا؛ خورشیدی، هانیه (۱۳۹۴). «لیکو، شعر شفاهی بلوچی، هایکو، شعر ژاپنی: یک بررسی مقابله‌ای». *پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، ۱:۳، صص. ۲۵-۱. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452366.1394.3.1.10.0>
- افروز، محمود (۱۴۰۰). «مطالعات ترجمه و ادبیات تطبیقی: نقش ترجمه و مذهب در ظهور آثار تطبیق‌پذیر». *مطالعات و تحقیقات ادبی*، ۲۳:۸، صص. ۴۶-۲۳. <https://dx.doi.org/10.52547/jls.8.22.23>
- انوشیروانی، علی‌رضا (۱۳۹۱). «ادبیات تطبیقی و ترجمه‌پژوهی». *ادبیات تطبیقی*، ۵:۳، صص. ۲۵-۷.
- بهادری، رقیه و دیگران (۱۴۰۱). «بررسی تطبیقی مفهوم پیر در دو رمان نوجوان، *اشوزدنگه* و *ارباب حلقه‌ها*». *مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*، ۲:۲، صص. ۲۴۶-۲۲۱. [islsh.2023.5818.1177/10.22077](https://doi.org/10.22077/islsh.2023.5818.1177/10.22077)
- بیک‌وردی، علی‌اصغر (۱۳۹۰). *ماه بالای سر مجنون*. تهران: فصل پنجم.
- پاشائی، سیاوش (۱۳۶۹). *صد هایکو مشهور*. تهران: دنیای مادر.
- ترینان، رضا و دیگران (۱۳۹۸). «تأثیر ترجمه شعر غرب در شعر معاصر فارسی با تکیه و تأکید بر اشعار ا. بامداد». *پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی*، ۳۶:۱۰، صص. ۱۷۶-۱۵۵.
- حسنوندی، امیر (۱۳۹۰). *هایکو و تأثیر آن بر شعر کوتاه دهه شصت تا هفتاد ایران*. دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول، کارشناسی ارشد.
- حسنوندی، امیر (۱۳۹۳). «تبیین هایکونویسی در ایران». *رشد آموزش زبان ادب فارسی*، ۲:۲۸، صص. ۴۰-۴۱.
- حسنوندی، سمیر و دیگران (۱۳۹۳). «بررسی ترجمه هایکو در ایران». *مطالعات ترجمه*، ۱۲:۴۶، صص. ۲۷-۱۶.

- خزاعی فرید، علی؛ فتح‌اللهی، مسلم (۱۳۸۹). «تأثیر ترجمهٔ رمان‌های مدرن انگلیسی بر هنجار سبکی طول جمله در رمان فارسی (موردپژوهی نه رمان کلاسیک و مدرن)». *مطالعات زبان و ترجمه*، ۳: ۴۲، صص. ۳۷-۵۸.
- دباغیان، مریم و دیگران (۱۴۰۲). «تحلیل تطبیقی انسان فردیت یافته در حکایت "دژ هوش‌ربا"ی مثنوی مولوی و نمایشنامهٔ شاه‌لیر شکسپیر». *مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*، ۶: ۳، صص. ۱-۲۶.
- ذاکری، قدرت‌الله (۱۳۸۶). *زنبور بر کف دست بودای خندان*. تهران: مروارید.
- رجب‌زاده، هاشم (۱۳۸۳). «از چشمهٔ خورشید: یادداشت‌هایی از ژاپن». *بخارا*، ۷: ۳۹ و ۴۰، صص. ۱۱۵-۱۳۶.
- شانکی، حامد؛ احتشامی، ثمر (۱۴۰۱). «نقد و بررسی ترجمهٔ اسامی خاص به فارسی در ادبیات فانتزی». *نقد ادبی*، ۵۹: ۱۵، صص. ۱۹۳-۲۱۹.
- صحت، معصومه؛ جهانتیغ، حسین (۱۴۰۲). «آزادی در انتخاب، رهاورد مدرنیته: مطالعهٔ تطبیقی دو فیلم از فرهادی و دو رمان اثر ایشی گورو». *مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*، ۶: ۲، صص. ۲۷۳-۲۹۶. ISLAH.2023.6563.1303/10.22077.
- عباسی، حبیب‌الله (۱۳۸۵). «ترجمه و تأثیر آن در تحولات ادبی معاصر در دو زبان عربی و فارسی». *مطالعات و تحقیقات ادبی*، ۱۰: ۴، صص. ۷-۱۷. jls.4.10.7/10.52547.
- فخرایی، معصومه (۱۳۹۰). *آتش بر کوه*. شیراز: نوید شیراز.
- فیروزآبادی، سیدسعید (۱۳۸۸). «نیمایوشیج و راینر ماریا ریلکه: نمونه‌ای از تأثیر ادبیات آلمان بر ادبیات معاصر ایران». *مطالعات ادبیات تطبیقی*، ۹: ۳، صص. ۱۱۳-۱۰۳.
- کریم‌شناوه، ایفان (۱۳۹۹). «بازتاب و تأثیر ترجمه بر داستان‌های کودک در ایران». *کنفرانس بین‌المللی زبان، ادبیات و تاریخ*، تهران.
- کریمی‌مطهر، جان‌اله (۱۳۸۳). «بررسی نقش ترجمه و ادبیات ترجمه‌ای در توسعهٔ ادبیات روسیه (تحلیل موردی تأثیر ترجمهٔ قرآن در مضامین اشعار الکساندر پوشکین)». *پژوهش ادبیات معاصر جهان*، ۱۶: ۹، صص. ۴۸-۳۷.
- گوهرین، کاوه (۱۳۹۰). *ماغ‌گوزن در جنگل خاموش*. شیراز: نوید شیراز.
- محمدی، سیاوش (۱۳۹۳). *بررسی قالب‌های شعر معاصر و شاعران کوتاه‌سرا (از سال ۱۳۸۰-۱۳۶۰)*. دانشگاه سلمان فارسی، کارشناسی ارشد.
- محمدی‌خواه، سپیده (۱۳۹۱). *بررسی زبان و محتوای شعر طرح (شعر کوتاه یا ترانک) در دورهٔ معاصر*. دانشگاه علامه طباطبائی، کارشناسی ارشد.
- محیط، احمد (۱۳۹۰). *هایکو (این جهان دیگر)*. تهران: نگاه.
- مقیمی، زینب (۱۳۸۹). *نشانه‌های هایکویی در شعر معاصر ایران با تکیه بر شعر سپهری*. دانشگاه گیلان، کارشناسی ارشد.

- نوذری، سیروس (۱۳۸۸). *کوتاه‌سرایی*. تهران: ققنوس.
- نوذری، سیروس (۱۳۹۰). *هایکونویسی: سیری در هایکو و هایکوی ایرانی*. تهران: نگاه.
- Abbasi Habibollah (2006). "Tarjome va Ta'sir-e an dar Tahavvolat-e Adabi-ye Mo'aser dar Do Zaban-e Arabi va Farsi". *Literary Studies and Research*, 4:10, pp. 7-17. <http://jls.khu.ac.ir/article-1-819-fa.html>
- Afrashi, Azita, & Khorshidi, Haniyeh (2015). "Liku, She'r-e Shafahi-ye Baluchi va Haiku, She'r-e Japoni: Yek Barrasi-ye Moghayese'i". *Comparative Literature Research*, 3:1, pp. 1-25. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452366.1394.3.1.10.0>
- Afrouz, Mahmoud (2022). "Motale'at-e Tarjome va Adabiat-e Tatbighi: Naghshe Tarjome va Mazhab dar Zohour-e Asar-e Tatbighpazir". *Literary Studies and Research*, 8:22, pp. 23-46. <http://jls.khu.ac.ir/article-1-1989-fa.html>
- Ahmadi, Shahram, & Gharayagh Zandi, Sayeh (2022). "Barrasi-ye Tatbighi-ye Bonmayeha-ye egzistensialisti-ye Roman-e Bigane-ye Camus va Dastan-e Sag-e Velgard-e Sadegh Hedayat". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 1:2, pp. 23-42. 10.22077/islah.2021.4570.1046
- Ahmadi, Shirin, & Parham, Fatemeh (2018). "Hoviat-e Melli va 'Digari' dar Motoun-e Ta'lifi va Tarjome-ye Adabiyat-e Koudak va Nojavan". *Third Biennial Conference on Children's Literature and Childhood Studies: Children's Literature and the Other*. Tehran.
- Ahmadi, Shirin, & Parham, Fatemeh (2022). "Nemoudha-ye Hoviat-e Melli dar Motoun-e Ta'lifi va Tarjome-ye Adabiyat-e Nojavan". *Language and Translation Studies*, 55:3, pp. 121-153. <https://doi.org/10.22067/jlts.2022.73622.1092>
- Aksoy, Nüzhet Berrin (2010). "The Relation Between Translation and Ideology as an Instrument for the Establishment of a National Literature". *Meta*, 55:3, pp. 438-455. <https://doi.org/10.7202/045064ar>
- Anoshiravani, Alireza (2012). "Adabiat-e Tatbighi va Tarjome-Pazhouhi". *Comparative Literature*, 3:5, pp. 7-25.
- Apter, Emily (2006). *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. Princeton: Princeton University Press.
- Bahadori, Roghayeh., Hessampour, Saeed, & Kafi, Golamreza (2023). "Barrasi-ye Tatbighi-ye Mafhoum-e Pir dar Do Roman-e Nojavan, *Ashvazdangahe*

-
- va *Arbab-e Halqaha*". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 2:2, pp. 217-242. 10.22077/islah.2023.5818.1177
- Bassnett, Susan (1993). *Comparative Literature: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Beikvardi, Ali Asghar (2011). *Mah Bala-ye Sar-e Majnoun*. Tehran: Fifth Season.
- Boase-Beier, Jean (2009). Poetry. In M. Baker, & G. Saldanha (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (2nd ed., pp. 194-196). New York: Routledge.
- Brown, Douglas H. (2004). *Language Assessment: Principles and Classroom Practices*. New York: Longman.
- Buchanan, Daniel Crump (1979). *One Hundred Famous Haiku* (6th ed.). Tokyo: Japan Publications.
- Dabaghian, Maryam, Behnamfar, Mohammad, Nowruzi, Zeynab, & Zarei Toossi, Katayoun (2024). "Tahlil-e Tatbighi-ye Ensan-e Fardiyat-yafte dar Hekayat-e *Dezh-e Hosh-Raba-ye Masnavi-ye Mowlavi va Namayeshname-ye Shah Lear-e Shakespeare*". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 3:2, pp. 1-25. 10.22077/islah.2023.6104.1251
- Fakhrai, Masoumeh (2011). *Atash bar Kouh*. Shiraz: Navid Shiraz.
- Firouzabadi, Seyyed Saeed (2009). "Nima Youshij va Rainer Maria Rilke: Nemoune-i az Ta'sir-e Adabiat-e Alman bar Adabiat-e Mo'aser-e Iran". *Comparative Literature Studies Quarterly*, 3:9, pp. 103-113.
- Folkart, Barbara (2007). *Second Finding: A Poetics of Translation*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Gentzler, Edwin (1993). *Contemporary Translation Theories*. London: Routledge.
- Giroux, Joan (1974). *The Haiku Form*. Tokyo: Charles E. Tuttle Company.
- Goharin, Kaveh (2011). *Magh-e Gavazn dar Jangal-e Khamoush*. Shiraz: Navid Shiraz.
- Hasanvandi, Amir (2011). *Haiku va Ta'sir-e An bar She'r-e Koutah-e Dahe-ye Shast ta Haftad-e Iran*. Islamic Azad University, Dezful Branch. Master's Thesis.
- Hasanvandi, Amir (2014). "Tabyin-e Haiku-nevisi dar Iran". *Advances in Teaching Persian Language and Literature*, 2:28, pp. 40-41.
- Hasanvandi, Samir, Hasanvandi, Amir, and Jannesari Ladani, Zahra (2014). "Barrasi-

-
- ye Tarjome-ye Haiku dar Iran". *Translation Studies*, 12:46, pp. 16-27.
- Holmes, James S. (1988). *Translated: Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Brill.
- Iida, Atsushi (2008). "Poetry Writing as Expressive Pedagogy in an EFL Context: Identifying Possible Assessment Tools for Haiku Poetry in EFL Freshman College Writing". *Assessing Writing*, 13:3, pp. 171-179. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2008.10.001>
- Jahan, Farhin (2023). "Comparative Literature and Translation Studies: Approaching and Understanding Between the Two". *International Journal of Social Sciences and Human Research*, 60:3, pp. 1582-1588. <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i3-32>
- Jones, Francis R. (2011a). *Poetry Translating as Expert Action: Processes, Priorities and Networks*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jones, Francis R. (2011b). Poetry Translation. In Y. Gambier, & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* (Vol. 2, pp. 117-122). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Karim Shenaveh, Efan (2020). "Baztab va Ta'sir-e Tarjome bar Dastan-ha-ye Koudak dar Iran". *International Conference of Language, Literature and History*, Tehran.
- Karimi Motahar, Janallah (2004). "Barrasi-ye Naghshe Tarjome va Adabiat-e Tarjome-i dar Tose'e-ye Adabiat-e Rousi (Tahlil-e Moredi-ye Ta'sir-e Tarjome-ye Quran dar Mazamin-e Ash'ar-e Aleksandr Pushkin)". *Research in Contemporary World Literature*, 9:16, pp. 37-48.
- Khazaefarid, Ali & Fathollahi, Moslem (2010). "Ta'sir-e Tarjome-ye Roman-ha-ye Modern-e Englisi bar Honar-e Sabki-ye Toul-e Jomle dar Roman-e Farsi". *Language and Translation Studies*, 42:3, pp. 37-58.
- Lefevere, André (1995). "Introduction: Comparative Literature and Translation". *On Translation*, 47:1, pp. 1-10.
- Li, Xiaofan Amy (2022). Translation and Comparative Literature. In K. Malmkjaer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Translation* (pp. 217-237). Oxford: Cambridge University Press.
- McCarty, Steve (2008). "Internationalizing the Essence of Haiku Poetry". *Taj Mahal*

Review, 7:2, pp. 61-65.

- Moghimi, Zeynab (1389). *Neshane-ha-ye Haiku'i dar She'r-e Mo'aser-e Iran ba Tekye bar She'r-e Sohrab Sepehri*. University of Gilan. Master's Thesis.
- Mohammadi, Siavash (1393). *Barrasi-ye Ghaleb-ha-ye She'r-e Mo'aser va Shaeran-e Koutah-sara (az Sale 1360-1380)*. Salman Farsi University. Master's Thesis.
- Mohammadi-Khah, Sepideh (1391). *Barrasi-ye Zaban va Mohtava-ye She'r-e Tarh (She'r-e Koutah ya Tarank) dar Dore-ye Mo'aser*. Allameh Tabataba'i University. Master's Thesis.
- Mohit, Ahmad (1390). *Haiku (In Jahan-e Digar)*. Tehran: Negah Publications.
- Mousavi Razavi, Mir Saeed & Gholami, Morteza (2019). Translation in Utopia and Utopia in Translation: The Case of Translating as a Utopian Practice. In J. Galant & M. Komsta (Eds.), *Strange Vistas: Perspectives on the Utopian* (pp. 13-24). Berlin: Peter Lang.
- Nozari, Sirous (1388). *Koutah Sara'i*. Tehran: Ghoghnoos.
- Nozari, Sirous (1390). *Haiku-Nevisi: Seyri dar Haiku va Haiku-ye Irani*. Tehran: Negah.
- Pasha'i, Siavash (1990). *Sad Haiku-ye Mashhour*. Tehran: Donyaye Madar.
- Rajabzadeh, Hashem (2004). "Az Cheshmeh-ye Khorshid: Yaddasht-ha-i az Japan". *Bokhara*, 39 & 40.
- Santoka, Taneda (2007). *Fire on the Mountain, the Selected Haiku of a Wandering Zen Monk* (H. Miura, & J. Green, Trans.). San Francisco: Wayback Machine.
- Sehat, Masoumeh, & Jahantigh, Hossein (2024). "Azadi dar Entekhab, Rahavard-e Modernite: Motale'-ye Tatbighi-ye Do Film az Farhadi va Do Roman az Ishiguro". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 3:2, pp. 273-296. 10.22077/islsh.2023.6563.1303
- Shanaki, Hamed, & Ehteshami, Samar (2022). Naghd va Barrasi-ye Tarjome-ye Asami-ye Khas be Farsi dar Adabiat-e Fantazi. *Quarterly Literary Criticism*, 15:59.
- Tarnian, Reza, Kassaie, Kamran, & Ghadami, Hossein (2019). "Ta'sir-e Tarjome-ye She'r-e Gharb dar She'r-e Mo'aser-e Farsi: Mored-e Barrasi Ash'ar-e Ahmad Shamlou". *Literary Critique and Stylistics Research*, 10:36, pp. 155-176.
- Wang, Lun (2018). "The Essence of Literary Translation in Comparative Literature".

Advances in Science, Education and Humanities Research, 250, pp. 391-394.

Witte, Eva Lucie (2011, January 7). *Haiku*. Retrieved from iranicaonline.org: <http://www.iranicaonline.org/articles/haiku>

Wright, Richard (2000). *Haiku: The Last Poetry of Richard Wright*. New York: Arcade Publishing.

Yasuda, Kenneth (1957). *The Japanese Haiku: Its Essential Nature, History and Possibility in English*. Tokyo: Tuttle.

Zakeri, Ghodratollah (2007). *Zanbour bar Kaf-e Dast-e Bouda-ye Khandan*. Tehran: Marvarid Publications.

The Impact of Translating English Haiku on the Emergence of Haiku in Persian Literature

Fatemeh Parham^{1*}

Meead Jahantigh²

Abstract

This study aims to conduct a comparative analysis of translated English haikus and Iranian haikus, exploring whether Persian haikus (composed in Persian) exhibit literary characteristics influenced by translated haikus or possess distinct traits. To this end, an integrated model of haiku evaluation was developed. Subsequently, 150 English haikus and their corresponding Persian translations were evaluated according to this model, elucidating the features of the translated haikus. The evaluation entailed not only formal aspects such as syllable count and line structure but also semantic nuances. Furthermore, 100 Iranian haikus were assessed using the same integrated model, enabling a comparison between translated and Iranian haikus to identify their commonalities and differences. The findings reveal two discernible categories of Iranian haikus: one influenced by translated haikus, characterized by classical elements rooted in Japanese culture, and another type of haiku with an inherent Iranian identity, inspired by Iranian culture and distinct in its expression.

Keywords: Impact of Translation, Iranian Haiku, Translated Haiku, English Haiku, Comparative literature and translation

1. Assistant Professor of Translation Studies, Department of English Translation Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (corresponding author) parham@atu.ac.ir
2. MA Graduate of Translation Studies, Department of English Translation Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, jahantigh.meead@gmail.com

How to cite this article:

Fatemeh Parham; Meead Jahantigh. "The Impact of Translating English Haiku on the Emergence of Haiku in Persian Literature". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 4, 2, 2024, 299-328. doi: 10.22077/islah.2024.7418.1422

Copyright: © 2023 by the authors. Licensee Journal of *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts & Humanities*. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

